

Nomination: Meaning and Scope

In today's housing society system, many people still have the misconception that once a nomination is made for the transfer of a society share certificate, the arrangement of one's property after death is complete and nothing more needs to be done.

In the present-day society system, there is a widespread misunderstanding that by merely making a nomination for the transfer of a society share certificate, one has fully taken care of the disposition of property after death. Nomination is undoubtedly a legally recognized arrangement, and there is no dispute about that. However, making a nomination alone does not mean one can be completely worry-free. Although nomination is a customary and simple method, it has certain legal limitations.

Who exactly is a nominee? What is the nominee's legal status? These questions have been clarified repeatedly through various judicial decisions. As per these rulings, a nominee does not acquire the status of an owner but that of a trustee. Where there are multiple legal heirs and only one of them is appointed as a nominee, that nominee does not become the absolute owner but acts as a trustee for the benefit of the other legal heirs. Merely appointing one among several heirs as a nominee does not extinguish the rights of the remaining heirs. Other legal heirs can approach the appropriate court and legally claim their rightful share. In such cases, the intention of giving everything to one heir by nominating them completely fails.

Another extremely common misconception regarding nomination is that it is mandatory for a husband to nominate his wife in respect of property acquired by him. Under the current laws in force, there is no provision that compels any person to nominate a specific individual or relative as a nominee. In the case of self-acquired property, the owner has absolute rights, whereas in ancestral property, rights are limited to one's own share. Naturally, compelling nomination in favor of a specific person would amount to an infringement of these rights. Therefore, no such provision exists today, nor is it likely to be introduced in the future.

If nomination alone does not guarantee fulfillment of one's final intention, then what is the solution? Executing a Will in time is an effective solution for arranging one's property as per one's wishes after death. Unlike nomination, the scope of a Will is not limited. Under a Will, whatever is bequeathed to a person is received by them as an owner, with full rights of enjoyment. While drafting a Will, it is extremely important to distinguish between self-acquired property and ancestral property. The owner has complete freedom regarding self-acquired property, whereas such freedom is restricted in the case of ancestral property.

Even today, the very mention of a Will raises eyebrows, and many people think, "Why the hurry? I will do it peacefully in old age." However, while death is certain, its timing is uncertain. Keeping this in mind, it is advisable to execute a legal Will as early as possible. Many people also wonder what happens if circumstances change after executing a Will. Every new Will automatically revokes all previous Wills, so one can always execute a fresh Will as per changing circumstances. Hence, there is no need to be apprehensive about it. Of course, making a Will is optional and not mandatory. Whether one wants to arrange their property as per their wishes and avoid future disputes and litigation among heirs is a decision each individual must make for themselves.

Will your nominee receive the money after you?

Your immediate answer would probably be, "Of course!"

But let me ask again.

If during your lifetime you have invested money in fixed deposits, PPF, insurance policies, mutual funds, and shares, are you absolutely sure that after your death, this money will go entirely to your nominee?

Do you know the law relating to nomination?

You work hard, struggle, and invest for your loved ones—your children, spouse, parents, and siblings. If something happens to you, you may have nominated one of them. But will the entire amount really go only to the nominee after your death?

The answer is – No.

Shocking?

Consider the following example:

Mahesh is a 55-year-old man who does not get along with his children at all. He nominated his wife as the nominee for all his insurance policies and mutual fund investments. Unfortunately, Mahesh dies in an accident. Although he had nominated his wife, his children approached the court for a share in the assets. The court ordered that the insurance and mutual fund proceeds be equally distributed between the wife and the children. As a result, the wife received only a small share.

Why did this happen?

Although Mahesh nominated his wife, he did not execute a legal Will. Therefore, after his death, the distribution of his assets was governed by Succession Law, under which the property was divided equally among all legal heirs.

Understanding Succession Law

Under Succession Law, a nominee is merely a trustee of the assets, not the owner. The nominee's role is limited to safeguarding the nominated assets and transferring them to the legal heirs. A nominee can hold the assets, but the true owners of the assets are the legal heirs.

Who are legal heirs?

Legal heirs are those persons who are specified under the applicable Succession Act.

If you have executed a Will, the distribution of property takes place according to the Will. If you have not made a legal Will, then your legal heirs are determined as per Succession Law.

Succession laws differ depending on the type of investment. The laws applicable to fixed deposits, PPF, insurance policies, mutual funds, and shares are slightly different from one another.

Friends, while making investments is the need of the hour, understanding the legal framework governing them is equally important. Otherwise, your lifetime's savings may get distributed in a manner you never intended, and your nominee may not receive the benefit you wanted them to have.

A nominee acts like a trustee.

A Will, consent of all legal heirs, and if such consent is not available, a court order (probate)—all are extremely important.

If you wish to ensure that after your death there are no disputes among your heirs and that your property goes to the right person, executing a Will at an important stage of life is absolutely essential.

Most people believe that once nomination is done, the nominee alone will receive the money. In reality, that is not the case. If legal heirs approach the court, your money and property will be distributed equally among them as per law.

This information is extremely important for everyone. Please read it carefully and be alert in time.

Advocate

Bombay High Court

नॉमिनेशन : अर्थ आणि व्याप्ती

हल्लीच्या सोसायटीच्या जमान्यात सोसायटी शेअर सर्टिफिकेट हस्तांतरणाकरिता नॉमिनेशन केले की आपल्या पश्चात मालमतेची व्यवस्था लावण्याचे काम पूर्ण झाले, आता काहीही करायची आवश्यकता नाही असा बहुतांश लोकांचा आजही गैरसमज आहे.

हल्लीच्या सोसायटीच्या जमान्यात सोसायटी शेअर सर्टिफिकेट हस्तांतरणाकरिता नॉमिनेशन केले की आपल्या पश्चात मालमते ची व्यवस्था लावण्याचे काम पूर्ण झाले , आता काहीही करायची आवश्यकता नाही असा बहुतांश लोकांचा आजही गैरसमज आहे . नॉमिनेशन ही एक कायदेमान्य व्यवस्था आहे यात काहीही वाद नाही , मात्र नॉमिनेशन केले की निर्धास्त व्हावे अशी परिस्थिती निश्चितच नाही . कारण नॉमिनेशन ही एक रूढ आणि सोप्या पद्धत असली तरीसुद्धा तिला काही कायदेशीर मर्यादा आहेत . नॉमिनी म्हणजे नक्की काय? त्याचा कायदेशीर दर्जा काय? हे विविध खटल्यांच्या निकालात वारंवार स्पष्ट करण्यात आलेले आहे . त्यानुसार नॉमिनीचा दर्जा हा मालकाचा नसून विश्वस्ताचा आहे . जिथे एकापेक्षा अनेक वारस असतील आणि त्यापैकी एखाद्याच वारसाला नॉमिनी नेमले असेल, तर तो नॉमिनी पूर्ण मालक न होता इतर वारसांच्या हक्काकरिता विश्वस्त होतो हे आपण लक्षात घेतले पाहिजे . अनेकांपैकी एकाला नॉमिनी केले म्हणजे बाकी वारसांचा हक्क संपुष्टात येत नाही , इतर वारस यथायोग्य न्यायालयात दाद मागून आपला हक्क व हिस्सा निश्चितपणे मिळवू शकतात . असे झाले तर एकाच वारसाला नॉमिनी नेमले म्हणजे त्यालाच सगळे मिळेल हा उद्देश पूर्णतः विफल होतो.

नव्याने घेतलेल्या मालमतेत बायकोला नॉमिनी करणे बंधनकारक आहे हा नॉमिनेशनबद्दल अजून एक अत्यंत चुकीचा गैरसमज आहे. सद्यस्थितीत प्रचलित कोणत्याही कायद्यामध्ये कोणत्याही व्यक्तीने एखाद्या विशिष्ट व्यक्तीस किंवा नातेवाईकास नॉमिनी नेमण्याची सक्ती नाही. स्वष्टार्जित मालमतेबाबत मालकाला पूर्ण तर वडिलोपार्जित मालमतेबाबत आपापल्या हक्क आणि हिश्यापुरते अधिकार असतात . साहजिकच अशा कोणत्याही अधिकारांचे नॉमिनेशन विशिष्ट व्यक्तीस करण्याची सक्ती म्हणजे त्या अधिकारांवर अतिक्रमण ठरणार असल्याने अशी तरतूद सध्या अस्तित्वात नाही आणि भविष्यातदेखील अस्तित्वात येण्याची शक्यता जवळपास नाहीच असे म्हटल्यास वावगे ठरू नये.

नॉमिनेशन केल्याने अंतिम हेतू साध्य होण्याची खात्री नसेल तर मग यावर उपाय काय ? तर आपल्या मालमतेची आपल्या मनानुसार आपल्या पश्चात व्यवस्था लावण्याकरता वेळीच मृत्युपत्र करून ठेवणे हा एक चांगला उपाय ठरू शकतो . नॉमिनेशनप्रमाणे मृत्युपत्राची व्याप्ती मर्यादित न सल्याने, मृत्युपत्रानुसार आपण ज्याला जे देऊ त्याला ते मालक म्हणून मिळेल आणि उपभोगता येईल . मृत्युपत्र करतानासुद्धा स्वकष्टार्जित मालमता आणि वडिलोपार्जित मालमतेतील भेद लक्षात घेणे महत्वाचे आहे . स्वकष्टार्जित मालमतेबाबत काहीही करण्याचा संपूर्ण अधिकार मालकाला असतो , मात्र वडिलोपार्जित मालमतेबाबतचा असा अधिकार मर्यादित असतो हे ध्यानात ठेवणे अत्यंत गरजेचे आहे.

मृत्युपत्र म्हटले की आजही अनेकांच्या भुवया उंचावतात आणि 'एवढ्यात काय घाई आहे ? निवांत म्हातारपणी करू' असा विचार बहुतांश लोक करतात . निधन जेवढे निश्चित आहे, तेवढीच त्याची वेळ अनिश्चित आहे हे लक्षात घेऊन आपण शक्य तेवढ्या लवकर आपापले कायदेशीर मृत्युपत्र करणे गरजेचे आहे . मृत्युपत्र केले आणि नंतर परिस्थिती बदलली तर काय ? हा अजून एक प्रश्न अनेकांच्या मनात असेल . प्रत्येक नवीन मृत्युपत्र आधीची सगळी मृत्युपत्रे आपोआप रद्द करत असल्याने , बदलत्या परिस्थितीत आपण नवीन मृत्युपत्र करू शकतो , त्यामुळे त्याबाबतीतसुद्धा धास्ती बाळगायची काहीच आवश्यकता नाही . अर्थात मृत्युपत्र करणे ही सक्तीची नसून ऐच्छिक बाब असल्याने आपल्या मनानुसार आपल्या मालमतेची व्यवस्था लावून , आपल्याच वारसांमध्ये होणारे संभाव्य तंटे आणि खटले टाळायचे की नाही हा निर्णय ज्याचा त्याने घ्यायचा आहे .

तुमच्यानंतर तुमच्या नॉमिनी लाच पैसे मिळतील का ???

वरील प्रश्नाचे उत्तर तुम्ही "Of-course !" असेच द्याल पण तरीही पुन्हा विचारतो !

तुम्ही तुमच्या आयुष्यात फिक्स्ड डिपॉझिट, PPF, इन्शुरन्स पोलिसी, मुच्युअल फंड आणि शेअर्स मध्ये पैसे टाकले असतील पण तुमच्या नंतर हे पैसे तुमच्या नॉमिनीला मिळतील याची तुम्हाला खात्री आहे का ?

'Nomination' बद्दलच्या कायद्याची तुम्हाला माहिती आहे का ?

तुम्ही आयुष्यात ज्यांच्यासाठी मेहनत घेता, काबाड कष्ट करता, इन्वेस्टमेंट करत असता, ती असतात तुमची मूल, बायको, आई, बाबा आणि भावंड, जर आपल्याला काही झाले तर तुम्ही यामधील कुणालातरी नॉमिनी सुद्धा केलेलं असत पण तुमच्या नंतर पूर्ण पैसा तुमच्या नॉमिनीलाच मिळेल का ?

तर उत्तर आहे - नाही

शॉकिंग ???

खालील उदाहरण पहा !

महेश हा ५५ वर्षांचा माणूस आहे ज्याचे आपल्या मुलांशी अजिबात पटत नाही . महेशने आपली इन्शुरन्स आणि म्युच्युअल फंड मधील संपूर्ण मिळकत बायको च्या नावे नॉमिनी म्हणून ठेवलेली आहे.

अचानक महेशचा अॅक्सिडेंट होतो आणि त्यातच त्याच निधन होत . त्याने बायकोलाच नॉमिनी ठेवलेलं होत पण मूल संपत्ती साठी कोर्टात गेली , कोर्टाने इन्शुरन्स व म्युच्युअल फंडातील संपत्तीचे बायको आणि मुलांमध्ये समान भाग केले . आणि त्याच्या बायकोच्या वाट्याला छोटासा हिस्साच फक्त आला !

असे का झाले ?

महेशने बायको ला नॉमिनी ठेवले होते पण त्याने 'legal Will' बनवले नव्हते. त्यामुळे त्याच्या नंतर त्याच्या संपत्तीची वाटणी ही 'Succession Law' (वारसा हक्क) नुसार झाली आणि सर्व 'Legal Heir' (वारसदार) मध्ये समान वाटणी झाली.

'Succession Law' समजून घ्या !

'Succession Law' नुसार नॉमिनी हा फक्त असेट्सचा (पैशाचा) Trustee आहे, मालक नाही. त्याचे काम हे फक्त नॉमिनेटेड मालमतेची काळजी घेऊन ती legal Heirs ला सुपुर्द करण्यापर्यंत मर्यादित आहे.

नॉमिनी असेट ला होल्ड करू शकतो पण असेट (पैशाचे) चे खरे मालक हे तुमचे 'Legal Heir' च असतात.

मग 'Legal Heir' कोण असतात?

'Legal Heir' ते असतात जे Succession Act मध्ये नमूद केलेले आहेत.

जर तुम्ही Will बनविली असेल तर मात्र संपत्तीचे वाटप Will नुसार होते आणि जर तुम्ही 'legal Will' नाही बनवली आहे तर 'Succession Law' नुसार तुमचे 'Legal Heir' ठरवले जातात.

'Succession Law' चे कायदे हे इन्वेस्टमेंट नुसार बदलतात म्हणजे तुम्ही केलेल्या फिक्स्ड डिपॉझिट , PPF, इन्शुरन्स पोलिसी, म्युच्युअल फंड आणि शेअर्स यांसाठी थोडे वेगवेगळे कायदे आहेत.

मित्रांनो इन्वेस्टमेंट करणे ही काळाची गरज आहे तेवढेच त्याचे लीगल कायदे माहिती असणे हे सुद्धा महत्वाचे आहे.

नाहीतर तुमची जीवनभराची पुंजी अशीच वाटली जाईल आणि तुमच्या नॉमिनी ला हवा तेवढा फायदा होणार नाही !
नॉमिनी ट्रस्टी प्रमाणे असतो.

मृत्यूपत्र, सर्व वारसांची त्याला मान्यता आणि जर मान्यता नसेल तर कोर्टाची ऑर्डर (probate) हे महत्वाचे!

आपल्यानंतर आपल्या संपत्तीवरून आपल्या वारसांमध्ये भांडणे होऊ नयेत तसेच ती संपत्ती योग्य व्यक्तीकडे जावी असे वाटत असेल तर प्रत्येकाने आयुष्यातील महत्वाच्या टप्प्यावर 'मृत्यूपत्र' बनवणे अतिशय महत्वाचे असते.

सर्व साधारण लोकांचा हाच समज असतो की नॉमिनेशन केले की आपण ज्याच्या नावाने नॉमिनेशन केले आहे त्यालाच पैसे मिळतील. पण प्रत्यक्षात तसे काही नाही . जर तुमचे वारस कोर्टात गेले तर तुमचे पैसे , तुमची प्राॅपर्टीचा समान हिस्सा तुमच्या वारसांना मिळतो.

सगळ्याच्या दृष्टीने अतिशय महत्वाची माहिती आहे वाचा व वेळीच सावध व्हा...

अँडव्होकेट

मुंबई हायकोर्ट